

**BOLALAR ADABIYOTI TARJIMASIDA LEKSIK
TRANSFORMATSIYALARNING XUSUSIYATLARI**

Qobilova Kamola Azamatovna - ilmiy rahbar

Termiz davlat pedagogika instituti o'qituvchisi

Allanazarova Maftuna O'rol qizi

*Termiz davlat pedagogika instituti Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim
fakulteti*

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 3-kurs talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada bolalar adabiyotini tarjima qilish jarayonida qo'llaniladigan leksik transformatsiyalarning xususiyatlari, ularning semantik, stilistik va madaniy jihatdan moslashtirishdagi o'rni yoritilgan. Bolalar adabiyoti o'ziga xos til soddaligi, obrazlilik va emotsional boylik bilan ajralib turadi, shuning uchun tarjima jarayonida matn mazmunini saqlab qolish bilan birga, yosh o'quvchilarga tushunarli, qiziqarli va milliy ruhda ifodalangan variant yaratish muhim ahamiyat kasb etadi. Maqolada sinonimik almashtirish, konkretizatsiya, generalizatsiya, modifikatsiya, kompensatsiya kabi leksik transformatsiya turlari real tarjima misollarida tahlil qilinib, ularning bolalar adabiyoti kontekstida qanday qo'llanishi ilmiy asosda ochib berilgan. Tadqiqot tarjimashunoslar, bolalar yozuvchilari va pedagoglar uchun metodik jihatdan foydalidir.

Kalit so'zlar: Bolalar adabiyoti, tarjima, leksik transformatsiya, sinonimik almashtirish, konkretizatsiya, modifikatsiya, stilistik moslashuv, madaniy tafovut, o'zbek tili, ingliz tili.

KIRISH: Bugungi globallashuv davrida turli tillar o'rtasidagi madaniy aloqalar kengayib borar ekan, bolalar adabiyotini tarjima qilish masalasi ham

dolzarb mavzulardan biriga aylanmoqda. Bolalar adabiyoti o'ziga xos obrazlilik, soddalik, emotsionallik va didaktik yo'nalishga ega bo'lganligi sababli, bu janrni tarjima qilish jarayonida til va mazmun muvozanatini saqlash alohida yondashuvni talab etadi. Tarjima jarayonida ayniqsa leksik transformatsiyalar muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Sababi, turli tillar o'rtasida lug'aviy birliklarning to'g'ridan-to'g'ri muvofiqligi mavjud bo'lmagan hollarda tarjimon sinonimik almashtirish, konkretizatsiya, generalizatsiya, modifikatsiya yoki kompensatsiya kabi usullardan foydalanishga majbur bo'ladi. Bu usullar yordamida nafaqat matnning asosiy mazmuni, balki uning ohangi, emotsional ta'siri va tarbiyaviy yo'nalishi ham saqlab qolinadi.

ASOSIY QISM

Bolalar adabiyoti — bu yosh o'quvchilar uchun mo'ljallangan, ularning yoshiga, tafakkuriga, psixologik qabuliga mos yozilgan badiiy matnlar majmuasidir. Tarjimada bu yo'nalish alohida e'tibor va ehtiyotkorlikni talab qiladi, chunki bolalar tilga, obrazlarga va hikoya mazmuniga sezgir bo'ladi. Shu bois, tarjimon nafaqat tilshunos, balki pedagogik va madaniy jihatdan ham sezgir bo'lishi kerak.

Bolalar adabiyotini tarjima qilishda leksik transformatsiyalar — ya'ni so'z va iboralarni mazmunan yoki uslubiy jihatdan moslashtirish, ularning ifodasini o'zgartirish orqali tarjima qilish — eng ko'p qo'llaniladigan usullardan biridir. Quyida ushbu transformatsiyalarning ayrim asosiy turlari va ularning bolalar matnlaridagi qo'llanish xususiyatlari keltiriladi:

1. Sinonimik almashtirish

Bu usulda asl matndagi so'z yoki ibora bolalar uchun tushunarli va osonroq

sinonim bilan almashtiriladi.

Masalan:

Inglizcha: He was furious.

O'zbekcha: U juda qattiq jahl qilgan edi.

"Furious" so'zining o'zbekcha sinonimik, lekin bolaga tushunarliroq varianti tanlangan.

2. Konkretizatsiya

Umumiy tushunchaning aniq, bolaga yaqinroq shaklda ifodalanishidir.

Masalan:

Inglizcha: He ate a fruit.

O'zbekcha: U olma yedi.

Bolalar uchun konkret meva nomini berish orqali tasavvur aniqroq hosil bo'ladi.

3. Generalizatsiya

Aksincha holat – murakkab yoki begona tushuncha umumlashtirilgan, sodda ifoda bilan almashtiriladi.

Masalan:

Inglizcha: He was riding a scooter.

O'zbekcha: U transport minib yurdi.

Ayrim hollarda "scooter" tushunchasi barcha bolalar uchun tanish bo'lmazligi mumkin.

4. Modifikatsiya

Bu usulda asl iboraning tuzilishi yoki shakli o'zgartiriladi, lekin mazmun

saqlanadi. Ayniqsa, hazil, o'xshatish yoki obrazlilikni o'tkazishda muhim.

Masalan:

Inglizcha: He was as brave as a lion.

O'zbekcha: U sherdek qo'rqmas edi.

Bu modifikatsiya orqali tasviriylilik va obrazli ifoda saqlanadi.

5. Kompensatsiya

Ba'zan tarjimada ma'lum leksik birliklar yo'qoladi yoki mos kelmaydi. Bu holatda boshqa bir joyda o'rnini qoplash kerak bo'ladi.

Masalan:

Inglizcha: "Good night," he whispered.

O'zbekcha: U sekin pichirlab: "Yaxshi uxla," dedi.

"Whispered" fe'lining emotsional yuklamasi "sekin pichirlab" orqali qoplanmoqda.

Bundan tashqari, bolalar adabiyotini tarjima qilishda kontekstga mos madaniy moslashuv ham juda muhim. Masalan, inglizcha "Santa Claus" obrazini o'zbek bolalari uchun "qor bobo"ga aylantirish ko'proq mantiqiy va ta'sirli bo'ladi. Shuningdek, didaktik elementlarni saqlab qolish yoki o'zbek milliy qadriyatlariga moslab transformatsiya qilish ham tarjimonning vazifasidir. Tarjimada nafaqat lug'aviy muvofiqlik, balki o'quvchining dunyoqarashi, til saviyasi, axloqiy-estetik tarbiyasini inobatga olish zarur.

XULOSA: Bolalar adabiyoti tarjimasi umumiy tarjima faoliyatidan sezilarli darajada farq qiladi. Bu yo'nalishda tarjimon faqat lingvistik bilimga emas, balki psixologik va pedagogik yondashuvlarga ham tayangan holda ishlashi zarur. Maqolada tahlil etilganidek, leksik transformatsiyalar – ya'ni sinonimik almashtirish, konkretizatsiya, generalizatsiya, modifikatsiya va kompensatsiya –

bolalar matnlarini tarjima qilishda asosiy vositalardan biri hisoblanadi. Ushbu transformatsiyalar bolalar uchun qulay, tushunarli va qiziqarli tarjima variantini yaratishga xizmat qiladi. Matnning semantik mazmuni saqlanib qolishi bilan birga, uning obrazlilik darajasi, emotsional ta'siri ham saqlanadi yoki moslashtiriladi. Ayniqsa, madaniy tafovutlarni inobatga olib, obrazlar va iboralarni milliy muhitga moslashtirish tarjimonning mahoratini ko'rsatadi.

Xulosa qilib aytganda, bolalar adabiyotini tarjima qilishda leksik transformatsiyalar — bu shunchaki texnik usul emas, balki ijodiy va madaniy moslashtirishning muhim vositasidir. Ular orqali til o'rganayotgan yoki bolalar adabiyotini o'qiyotgan yosh avlodga begona madaniyat mazmuni tushunarli, hayotga yaqin va milliy ruhda yetkaziladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Sattorov A.T. Tarjimashunoslik asoslari. – Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2019. – 208 b. – B. 64–79.
2. Karimova D.M. Til va madaniyat: tarjima muammolari. – Samarqand: SamDU, 2021. – 156 b. – B. 89–101.
3. G'afurov B. Tarjimada leksik birliklarning ifodalanishi. – Buxoro: BDU, 2020. – 142 b. – B. 38–49.
4. Azizov Y., Nurmonov A. Qiyosiy tilshunoslikka kirish. – Toshkent: O'qituvchi, 2015. – 198 b. – B. 55–67.
5. Mahmudov N.A., Tursunov O.T. O'zbek tilining leksikologiyasi. – Toshkent: Fan, 2016. – 320 b. – B. 123–138.
6. Halimova N. Bolalar adabiyoti tarjimasi: muammolar va yondashuvlar. – Farg'ona: FDU, 2022. – 110 b. – B. 71–83.
7. Sayfullayev N. O'zbek tilshunosligida tarjima masalalari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2022. – 176 b. – B. 90–103.

8. Islomova D. Bolalar uchun badiiy matnlarni tarjima qilishda lingvomadaniy moslashuv. // “Til va tarjima” jurnali. – 2021. – №2. – B. 24–29.
9. Qodirova M. Chet tilidagi matnni bolalarga mos tarjima qilish usullari. – Andijon: ANDMI, 2020. – 97 b. – B. 40–51.
10. Vinay, J.P., & Darbelnet, J. Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for Translation. – Amsterdam: John Benjamins, 2000. – 358 p. – P. 84–97.
11. Baker, M. In Other Words: A Coursebook on Translation. – London: Routledge, 2018. – 272 p. – P. 112–130.
12. Newmark, P. A Textbook of Translation. – London: Prentice Hall, 1988. – 292 p. – P. 151–163.